

Healthcare on the Battlefield during the Iraq-Iran War

Ahmad Akhavan Mahdavi^{1*}

¹ *The Chief of Combat Medicine, Tehran, Iran*

Received: 16 February 2018 Accepted: 27 March 2018

Abstract

Background and Aim: Before the revolution and until the beginning of the imposed Iraq-Iran war, every combat unit, in the army, had a unit called the "healthcare unit". This unit was responsible for all healthcare needs and necessary aid of combatants. We sought to assess the general services required during offensive and defensive periods delivered by the same unit in the cities and military operation centers.

Methods: During war time, the structure of military health services in the Islamic Republic of Iran's army, spanned from the closest distance to the front lines to the tertiary hospitals in major cities. These included the relief posts, front line emergency units, umbrella emergency centers, field hospitals, supporting medical facilities, general hospitals in major cities close to the war zones, and specialized hospitals in other cities of the country which were assessed.

Results: The structure of the military medicine units in the guard's corps of the Islamic revolution of Iran, a newly established military force, provided emergency first aid by the field paramedics alongside the operational forces at the war zones. After this vital step, the wounded were taken back to the rescue posts. During the war, several emergency services were operating in the battle fields and war zones.

Conclusion: This study outlines the effective organization and characteristics of these emergency units.

Keywords: Military medicine, Emergency units, Iraq-Iran war, Field hospital, Relief posts.

* **Corresponding Author:** Ahmad Akhavan Mahdavi

Address: Combat Medicine, Tehran, Iran

Tel: -

E-mail: akhavan98m@gmail.com

آشنایی با بهداری رزمی و اورژانس‌های دفاع مقدس

احمد اخوان مهدوی^{*۱}

^۱ فرمانده بهداری رزمی، نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران، تهران، ایران

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۱/۲۷ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۰۱/۰۷

چکیده

قبل از انقلاب و تا آغاز جنگ تحمیلی، در ارتش هر یگان رزمی، اعم از لشکر یا تیپ، واحدی به نام "بهداری"، امداد و بهداشت کل یگان را بر عهده داشت. عموم خدمات مورد نیاز در زمان آفندی و پدافندی، در شهرها و مراکز عملیاتی بر عهده همین واحد بود. در زمان جنگ آرایش بهداری رزمی در ارتش جمهوری اسلامی از نزدیکترین فاصله به خطوط نبرد تا شهرهای بزرگ، به ترتیب عبارت بودند از: پست‌های امداد، اورژانس‌های خط، اورژانس‌های مادر، بیمارستان‌های صحرائی، بهداری پشت خطوط دفاعی (بیمارستان‌های مادر)، بیمارستان‌های شهرهای نزدیک مناطق جنگی و بیمارستان‌های شهرهای دیگر کشور. ساختار بهداری رزمی در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، که نیروئی تازه تأسیس بود، هنوز شکل منسجمی به خود نگرفته بود. در زمان عملیات، امدادگران یا پزشک‌یاران همراه نیروهای عملیاتی بالای سر مجروحان می‌رفتند و اقدامات اولیه را انجام می‌دادند، سپس مجروح به پست امداد منتقل می‌شد. در طول دفاع مقدس تعداد زیادی اورژانس در مناطق عملیاتی دایر و فعال گردید. این مطالعه اسامی و مشخصات این مراکز اورژانس را در دفاع مقدس ترسیم نموده است.

کلیدواژه‌ها: بهداری رزمی، اورژانس خط، دفاع مقدس، جنگ تحمیلی، بیمارستان صحرائی، پست امدادی.

* نویسنده مسئول: احمد اخوان مهدوی

آدرس: نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران، تهران، ایران

ایمیل: akhavan98m@gmail.com

تلفن: -

مقدمه

اورژانس‌های خط، اولین ایستگاه رسیدگی و ارائه خدمات فوری به مجروحین و مصدومین در جنگ تحمیلی بوده، مؤثرترین نقش را در حفظ حیات و کنترل ضایعات تهدیدکننده حیات ایفا نموده است. این مراکز که در نزدیک‌ترین فاصله مناسب نسبت به خطوط مقدم درگیری قرار داشته، در طول جنگ باروند و عملکرد تکاملی، نقش آفرینی تحسین‌برانگیزی در مجموعه بهداری رزمی داشته‌اند.

اورژانس‌های خطوط مقدم از ارکان بهداری رزمی و کنترل‌کننده طیف وسیعی از خطرناک‌ترین آسیب‌های فیزیکی و روانی درگیری‌های نظامی، در بحرانی‌ترین شرایط و تحت آتشباری مستقیم دشمن بوده‌اند. عملکرد بهینه آنها شرایط را برای اقدامات حیات‌بخش سطوح بعدی مانند بیمارستان‌های صحرایی فراهم نموده است. طیف پرسنلی که در این سطح ساختاری دشوار و خطیر توفیق خدمتگزاری و ایثارگری داشته‌اند بسیار وسیع و دستاوردهای حاصله بسیار عظیم است. ایثارگر والامقام مرحوم دکتر محمدعلی ابوترابی در طول دفاع مقدس در اورژانس‌های خطوط مقدم خدمات عظیمی را ارائه نموده و سمبل خدمت و ایثار و انسان‌دوستی جامعه پزشکی کشور محسوب می‌شود. شهدا و ایثارگران فراوانی، گمنام در زمین و مشهور در ملاء اعلی، در اورژانس‌های دفاع مقدس نقش آفرینی و ارزش آفرینی فرموده‌اند. یاد همگی گرامی. هدف از این مطالعه معرفی نقش‌ها، عملکردها، ساختار و سیر تکاملی اورژانس‌های خط در طول جنگ تحمیلی و جمع‌آوری مجموعه‌ای مستند و کامل از آنها است. در دفاع مقدس هر یگان رزمی، لشکر یا تیپ، دارای واحدی به نام «بهداری» بوده است. بهداری رزمی برای حفظ و ارتقای سلامت و بازسازی توان نیروی انسانی نقش مهمی را ایفا می‌کند و جز لاینفک و از ارکان اصلی یک سازمان نظامی است. این واحد موظف بود که امداد و بهداشت کل یگان را پوشش دهد. همه جا همراه یگان بود؛ حتی وقتی که نیروها در پادگان و داخل شهر مستقر می‌شدند، حضور داشت و درمانگاه احداث می‌نمود؛ چون در شهر هم بیماری، مسمومیت و... اتفاق می‌افتد. در مناطق عملیاتی هم وظیفه تأسیس اورژانس و پست امداد را به عهده داشت. بسیجیان داوطلب، پرستاران، تکنسین‌های پزشکی و کادر درمانی مستقر در شهرها، همه در همین بهداری‌ها سازمان‌دهی می‌شدند.

مراکز خدمت‌رسانی بهداری چند بخش بودند؛ نخست بهداری‌های پشت خطوط دفاعی که همان بیمارستان‌های مادر بودند، بیمارستان‌های شهرهای نزدیک مناطق جنگی و بیمارستان‌های شهرهای دیگر کشور. پس از آن وقتی به سمت خط مقدم پیش می‌رفتیم، بیمارستان‌های صحرایی بودند، سپس اورژانس‌های مادر یا اورژانس‌های خط و در نزدیک‌ترین فاصله به خط، پست‌های امداد قرار داشتند. هر چند تا پست امداد به یک اورژانس وصل می‌شدند؛ مثلاً اگر تعدادی پست امداد در طول خط

قرار داشتند، اورژانس در مرکز آن و حدود هفتاد کیلومتر عقب‌تر قرار می‌گرفت تا آن‌ها را پوشش دهد. معمولاً در این مسافت از آتش سبک دشمن در امان بودند، ولی هنوز زیر آتش سنگین یا توپخانه قرار داشتند.

گاهی شرایط منطقه ایجاب می‌کرد که اورژانس فاصله کمی با بیمارستان صحرایی داشته باشد تا مجروحان را مستقیم به آنجا بفرستند، ولی در مواردی که پست امداد نبود یا امکان ساخت بیمارستان صحرایی وجود نداشت و اورژانس می‌زدند، یک اورژانس مادر برای سرویس‌دهی به چند اورژانس ساخته می‌شد. دلیل وجود چند اورژانس در خط، حضور یگان‌های مختلف بود. هریگان برای خودش اورژانس برقرار می‌نمود؛ چون شرایط خاص خودش را داشت و باید از نیروهای خودش پشتیبانی می‌کرد. حتی حجم و اندازه سوله‌ها هم بسته به استعداد یگان‌ها، متفاوت بود. تعداد کارکنان اورژانس هم متغیر بود، ولی این افراد حتماً حاضر بودند: پزشک، تعدادی پرستار، پزشک‌یار، امدادگر، تکنسین بانک خون، یک راننده آمبولانس برای حمل مجروح، مسئولان داروخانه، پشتیبانی، بهداشت و... البته در آن زمان کل کشور با کمبود پزشک روبه‌رو بود، ولی با این حال تأمین می‌شد. جاهایی هم که پزشک نداشتند، شبیه خانه‌های بهداشت کنونی که در روستاها وجود دارند و درمان‌های اولیه را انجام می‌دهند، در درمانگاه‌ها یا پست‌های امداد، پزشک‌یاران حضور داشتند. اگر بیماری یا مجروحیت سخت‌تر بود، به بیمارستان صحرایی یا مادر می‌فرستادند که حتماً پزشک داشت.

اورژانس مادر هم، سوله‌ای بود تقریباً به عرض چهار متر و طول ۱۵، بیست متر که در شرایط مختلف، متفاوت بود. برای رسیدگی بهتر به مجروحان، فضای اورژانس‌ها یک‌سره بود و فقط یک در ورودی و یک خروجی داشت. برای بانک خون، داروخانه، استراحتگاه، پشتیبانی و گاهی اتاق عمل هم چند اتاق یا چادر تدارک دیده می‌شد. خون و داروها را از پشتیبانی شهرها می‌آوردند. کار ضدعفونی وسایل و حفظ نظافت هم؛ چه در پست‌های امداد و چه در اورژانس‌ها، به‌عهده واحد بهداشت یگان‌ها بود.

دو موتور برق به طور شبانه‌روزی، برق اورژانس را برای یخچال‌های نگهداری خون‌ها و بعضی داروها تأمین می‌کردند. اگر موتورها خراب می‌شدند یا آتش دشمن آن‌ها از کار می‌انداخت، تعمیرکارها موتورها را تعویض می‌کردند یا از جاهای دیگر می‌آوردند. در این مواقع واحدها اولویت‌بندی می‌شدند و موتور به واحدی تعلق می‌گرفت که اولویت بیشتری داشت، کار درمان بیماران عادی یا جراحات‌های سطحی در اورژانس انجام می‌شد، ولی موارد حادث و عمیق‌تر برای اقدام‌های بعدی به بیمارستان اعزام می‌شدند. در اورژانس مادر برای انتقال مجروح، امکان فرود بالگرد هم وجود داشت.

در این مطالب سعی بر آن شده که اورژانس‌های دفاع مقدس در محورهای مختلف بر اساس استان‌های استقرار (جنوب-ایلام-

نظامی مصون هستند و معمولاً با علائم استاندارد بین‌المللی نظیر آرم هلال احمر (Red Cross) شناخته می‌شوند. متأسفانه در جنگ تحمیلی این حریم بارها شکسته شد و حملات ناجوانمردانه متعددی به اورژانس‌های خطوط مقدم نیروهای نظامی جمهوری اسلامی ایران توسط دشمن متجاوز انجام شد. طبق قوانین حقوق بشر بین‌المللی (International humanitarian law) نیروهای فعال در اورژانس‌های مناطق جنگی دارای حقوق و وظایفی هستند و باید قبلاً در زمینه‌های مورد انتظار نظیر آشنائی با تریاژ آموزش دیده باشند. جراحان از طریق برقراری ارتباط با امدادگران، پزشکان و پرستاران اورژانس‌های مناطق جنگی، نقش حیاتی ایفا می‌کنند (۳-۱).

اصول ضروری و استانداردهای اورژانس‌های مناطق جنگی (۴-۶)

حفاظت از مجروحین، جلوگیری از صدمات بیشتر، اقدامات حیات‌بخش درمانی، و تثبیت وضعیت عمومی از وظایف اساسی امدادگران در صحنه‌های نبرد است. در پست‌های امدادی و مراکز اورژانس رعایت موارد زیر الزامی است:

۱- اول و همیشه تأمین و رعایت ایمنی: محل مجروح شدن خطرناک‌ترین نقطه امداد رسانی است و منافع امداد رسانی بر مخاطراتی که متوجه امدادگران است باید سنجیده شود. پست‌های امدادی و اورژانس‌های مجاور خطوط نبرد باید تا حد امکان دارای استحکامات حفاظتی و ایمنی باشند و پرسنل و مجروحین را از مخاطرات بالقوه بعدی محافظت نمایند

۲- جلوگیری از آسیب‌های بیشتر و خروج مجروحینی که امکان دفاع از خود را ندارند، از معرض خطرات بعدی: اقداماتی نظیر محافظت از آفتاب، سرما و گرما و باران، و تثبیت شکستگی‌ها و پانسمان نقاط خونریزی دهنده، در مراحل بحرانی و زمان‌های اولیه امداد و نجات ضروری است.

۳- انجام استاندارد اقدامات محافظتی حیاتی پایه (Performing the standard sequence of basic life support)

۴- پایش وضعیت مجروحین و اثربخشی اقدامات انجام شده
۵- فراهم نمودن شرایط انتقال مجروحین به مراکز بعدی در اولین فرصت ممکن

۶- انجام تریاژ در مواردی که کمیت و کیفیت مجروحین، بیشتر از استعداد کمک رسانی و امکانات موجود است

۷- تلاش برای برگشت به وضعیت معمول بعد از هر نوبت انجام تریاژ، در اولین فرصت ممکن

۸- تلاش دائمی برای حفظ امکانات و تجهیزات و داروها و جایگزینی به‌هنگام آنها

تضاد منافع: نویسندگان تصریح می‌کنند که در مطالعه حاضر هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

کرمانشاه-شمال غرب (کردستان و آذربایجان غربی)، در ۸ دوره زمانی از مهرماه سال ۱۳۵۹ تا شهریور ماه ۱۳۶۷ همچنین عملیات‌های انجام شده در هر دوره زمانی بیان گردد.

روش‌ها

این مطالعه با استفاده از روش مصاحبه ساختارمند با جمعی از مدیران، پرسنل و فعالان حاضر در اورژانس‌های خطوط مقدم جبهه‌ها و نیز بانک اطلاعاتی موجود در موزه دفاع مقدس و مطالعه کتابخانه‌ای انجام شده است.

نتایج

اورژانس‌های دفاع مقدس

اورژانس‌ها در محورهای مختلف بر اساس استان‌های استقرار تقسیم‌بندی می‌گردید به نوعی که در هر استان چندین محور را پوشش دهند تا در راستای ارتقای خدمات امداد رسانی به اکثر مناطق عمل گردد. لیست کامل اورژانس‌ها به همراه تاریخ استقرار آن‌ها نیز در بخش ضمیمه پیوست گردید.

خدمات اورژانس‌ها

- ارائه خدمات امدادی و درمانی و انجام اقدامات حیات‌بخش به مجروحان و تثبیت وضعیت پزشکی مجروحان و مصدومان
- تهیه اسناد پزشکی و تشکیل پرونده مجروحان
- اعزام مجروحان با شرایط خاص به بیمارستان‌های صحرایی
- تهیه آمار و اطلاعات مجروحان و ارائه به مراکز ذیربط
- سازماندهی و شیفت‌بندی نیروی انسانی
- هماهنگی با بهداری لشکر بیمارستان‌های صحرایی و... برای پذیرش مجروحان و انجام پشتیبانی لازم
- پشتیبانی در زمینه‌های مختلف از پست‌ها یا امداد اسامی و مشخصات اورژانس‌ها در پیوست همین نوشته ضمیمه است. به‌منظور رعایت اختصار، مشروح ساختار، روند تکامل، شرح وظایف و دستاوردهای اورژانس‌های دفاع مقدس به‌ترتیب سال‌های جنگ و عملیات مختلف که در مستندات قبلی تنظیم شده، از این مطالعه حذف و در اسناد دیگر منتشر گردیده است.

بحث

اورژانس‌های مستقر در نزدیک‌ترین محل به خطوط مقدم درگیری، نقش‌های حیاتی بی‌بدیلی در کنترل ترومای جنگی بر عهده دارند. از مهمترین مؤلفه‌های این مراکز حیات بخش حضور داوطلبانه نیروهای انسانی است. این حضور فعال انسان‌دوستانه نیروهای داوطلب حوزه سلامت با هیچ عنصر دیگری قابل مقایسه نیست. این اورژانس‌ها وفق معاهدات بین‌المللی از تعرض نیروهای

ضمیمه - لیست اورژانس‌های دفاع مقدس

اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۵۹ تا سی و یکم شهریور سال ۶۰

۱- محوره‌های جنوب :	۲- محوره‌های ایلام :
۱/۱- سپاه خرمشهر (کوت شیخ) / ۲/۱- سپاه آبادان	۱/۲- خط دهلران (موسیان و ...) / ۲/۲- خط پیرمحمد / ۳/۲- خط گلان
۳/۱- خط دارخوین (خط شیر) / ۴/۱- خط سوسنگرد	۴/۲- خط کنجان چم / ۵/۲- خط سرنی / ۶/۲- خط میمک / ۷/۲- خط تنگه بینا
۵/۱- خط دال پری / ۶/۱- خط شوش (انکوش) / ۷/۱- خط دشت عباس (بلتا)	۸/۲- خط تنگه بیجار / ۹/۲- خط ایوان غرب
۸/۱- خط تپه چشمه / ۹/۱- خط کرخه / ۱۰/۱- خط صالح مشطط	
۱۱/۱- خط رقابیه / ۱۲/۱- اورژانس شهرک سلمان فارسی شوش	
۱۳/۱- اورژانس سپاه دزفول / ۱۴/۱- خط حمیدیه	
۱۵/۱- خط الله اکبر (ارتش) و خط روستای هوفل	
۱۶/۱- خط طراح / ۱۷/۱- خط هویزه / ۱۸/۱- خط دهلاویه / ۱۹/۱- خط فارسیات	
۲۰/۱- خط نورد (روستای ملیهان) / ۲۱/۱- خط جزیره مینو	
۲۲/۱- خط ایستگاه هفت. / ۲۳/۱- خط فیاضیه	
۳- جبهه‌های کرمانشاه:	۴- محوره‌های شمال غرب (کردستان و آذربایجان غربی) استان کردستان :
۱/۳- محور سومار / ۲/۳- محور گیلان غرب / ۲/۳/۱- خط برآفتاب	۱/۴- فرودگاه سنندج / ۲/۴- بیمارستان توحید / ۳/۴- درمانگاه شهید قاضی
۲/۳/۲- خط آوژین / ۲/۳/۳- درمانگاه شهر گیلان غرب	۴/۴- اورژانس گردان حضرت رسول (ص) محور دزلی / ۵/۴- اورژانس الله اکبر مریوان
۲/۳/۴- بهداری سپاه گیلان غرب / ۳/۳- محور سرپل ذهاب	۶/۴- اورژانس بیمارستان صلاح الدینبانه
۴/۳- محور شهید نجمی / ۵/۳- محور باباجانی / ۶/۳- محور پاوه	۷/۴- اورژانس بیمارستان سقز استان آذربایجان غربی:
۷/۳- محور نوسود / ۸/۳- محور جوانرود / ۹/۳- محور روانسر	۱/۴- اورژانس بیمارستان سردشت / ۲/۴- اورژانس بیمارستان پیرانشهر
۱۰/۳- محور نودشسه / ۱۱/۳- محور گامیشان / ۱۲/۳- محور تنگه حاجیان	۳/۴- اورژانس بیمارستان امام خمینی مهاباد / ۴/۴- اورژانس بیمارستان شهید مطهری ارومیه
۱۳/۳- محور تنگه باویسی / ۱۴/۱- محور ازگله / ۱۵/۳- محور ریجاب	
۱۶/۳- محور قین سخت / ۱۷/۳- محور لشکرگاه (پاوه)	
۱۸/۳- محور دوآب / ۱۹/۳- محور راه خون	
۲- اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۰ تا سی و یکم شهریور سال ۶۱	
۱- محوره‌های جنوب:	* اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات بیت المقدس:
اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات فتح المبین:	(تی ۳۱- تی ۲۱- تی ۳۷- تی ۴۱- تی ۴۳- تی ۱۴- تی ۸- تی ۲۵- تی ۱۷- تی ۷- تی ۴۱- تی ۱۴- سپاه ایلام- تی ۲۷- تی ۲۱- تی ۷- تی ۳۳- تی ۴۶- تی ۲۲- تی ۲۷- تی ۳۳)
۱/۱- سپاه خرمشهر (کوت شیخ) / ۲/۱- سپاه آبادان	۱/۱- دژ خرمشهر / ۲/۱- نیم نود / ۳/۱- پل نو
۳/۱- خط سوسنگرد	اورژانس‌های یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات رمضان:
۴/۱- خط دال پری / ۵/۱- خط شوش (انکوش)	(تی ۴۱- تی ۱۷- تی ۱۴- تی ۸- تی ۲۵- تی ۷- تی ۲۱- تی ۳۱- تی ۳۳- تی ۳۵- تی ۱۸)
۶/۱- خط دشت عباس (بلتا) / ۸/۱- خط تپه چشمه	
۹/۱- خط کرخه / ۱۰/۱- خط صالح مشطط / ۱۱/۱- خط رقابیه / ۱۲/۱- شهرک سلمان فارسی شوش / ۱۳/۱- سپاه دزفول / ۱۴/۱- خط حمیدیه / ۱۵/۱- شحیطیه / ۱۶/۱- خط طراح / ۱۷/۱- خط هویزه / ۱۸/۱- خط دهلاویه / ۱۹/۱- خط فارسیات / ۲۰/۱- خط نورد / ۲۱/۱- خط جزیره مینو / ۲۲/۱- خط ایستگاه ۷ / ۲۳/۱- خط فیاضیه / ۲۴/۱- روستای خرابه	

۲۵/۱- روستای دوسلک ۲۶/۱- ایستگاه حسینییه (خرمشهر)
 ۲۷/۱- پاسگاه زید ۲۸/۱- تپه های الله اکبر

۲- محورهای ایلام:
 ۱/۲- خط دهلران (موسیان و ...) / ۲/۲ - خط شور شیرین
 ۳/۲- خط مهران / (تپه های رضاآباد- شهر مهران)
 ۴/۲ - خط کنجان چم (کله قندی) / ۵/۲- خط سرنی
 ۶/۲- خط میمک / ۷/۲- خط تنگه بیجار / ۸/۲- خط چنگوله
 ۹/۲- خط قلاویزان / ۱۰/۲- اورژانس مجروحین شهر ایلام

۳- محورهای کرمانشاه:
 ۱/۳- محور سومار / ۲/۳ - محور گیلان غرب/ ۳/۳- محور سرپل ذهاب (پادگان ابوزر)
 ۴/۳ - محور شهید نجمی (سر پل ذهاب) / ۵/۳- محور ثلاث باباجانی
 ۶/۳- محور دوآبیاوه / ۷/۳- محور نوسود/ ۸/۳- محور تازه آباد جوانرود
 ۹/۳- محور روانسر/ ۱۰/۳- محور نودشه / ۱۱/۳- محور گامیشان
 ۱۲/۳- محور قصر شیرین (شهرک المهدی) / ۱۳/۳- محور تنگه باویسی
 ۱۴/۳- محور ازگله / ۱۵/۳- محور ریجاب / ۱۶/۳- محور قین سخت
 ۱۷/۳- محور لشکرگاه (پاوه) / ۱۸/۳- محور راه خون

۴- محورهای شمال غرب (کردستان و آذربایجان غربی)

استان کردستان:
 ۱/۴- فرودگاه سنندج / ۲/۴- بیمارستان توحید
 ۳/۴- درمانگاه شهید قاضی / ۴/۴- اورژانس بیمارستان الله اکبر مروان
 ۵/۴- اورژانس بیمارستان صلاح الدین بانه / ۶/۴- اورژانس بیمارستان سقز
 ۷/۴- اورژانس محور شرق سقز منطقه (بست) هزار کانیان

استان آذربایجان غربی:
 ۱/۴- اورژانس بیمارستان سردشت / ۲/۴- اورژانس بیمارستان پیرانشهر
 ۳/۴- اورژانس بیمارستان امام خمینی مهاباد/ ۴/۴- اورژانس بیمارستان شهید مطهری ارومیه
 ۵/۴- اورژانس بیمارستان تکاب / ۶/۴- اورژانس بیمارستان بوکان

عملیات های انجام شده اورژانس های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۰ تا سی و یکم شهریور سال ۶۱

۱- ثامن الائمه(ع) / ۲- طریق القدس / ۳- فتح المبین / ۴- بیت المقدس / ۵- رمضان / ۶- مسلم ابن عقیل / ۷- محمد رسول الله (ص) / ۸- مطلع الفجر

۳- اورژانس های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۱ تا سی و یکم شهریور سال ۶۲

۱- محورهای جنوب :
 ۱/۱- سپاه خرمشهر (کوت شیخ) / ۲/۱- سپاه آبادان / ۳/۱- پاسگاه زید
 ۴/۱- خط سوسنگرد / ۵/۱- ایستگاه حسینییه (خرمشهر)
 ۶/۱- خط شوش (انکوش) / ۷/۱- خط دشت عباس (پلنا)
 ۸/۱- خط تپه چشمه / ۹/۱- خط کرخه / ۱۰/۱- خط صالح مشطط / ۱۱/۱- خط رقایبه / ۱۲/۱- اورژانس شهرک سلمان فارسی شوش / ۱۳/۱- اورژانس سپاه دزفول / ۱۴/۱- خط حمیدیه / ۱۵/۱- شحیطیه / ۱۶/۱- خط طراح / ۱۷/۱- خط هویزه / ۱۹/۱- خط فارسیات / ۲۰/۱- خط نورد / ۲۱/۱- خط جزیره مینو / ۲۲/۱- خط ایستگاه هفت / ۲۳/۱- خط فیاضیه / ۲۴/۱- روستای خرابه / ۲۵/۱- روستای دوسلک

۲- محورهای ایلام:
 ۱/۲- اورژانس یگان های شرکت کننده در عملیات محرم:
 تیپ ۱۴ امام حسین(ع) - تیپ ۸ نجف - تیپ ۱۷ علی ابن ابیطالب(ع)
 تیپ ۴۴ قمر - تیپ امام سجاده(ع)
 ۲/۲- اورژانس های زیر مجموعه تیپ ۱۱ امیر المومنین(ع) - منطقه پدافندی
 ۱/۲/۲- خط مهران (تپه های رضاآباد- شهر مهران)
 ۲/۲/۲- خط کنجان چم (کله قندی) / ۳/۲/۲- خط چنگوله
 ۴/۲/۲- اورژانس مجروحین شهر ایلام
 ۳/۲- اورژانس یگان های شرکت کننده در عملیات والفجر ۳ :
 (ل ۴۱ ثارالله- ل ۵ نصر- ل ۲۷ محمدرسول الله- ل ۱۷ علی ابن ابیطالب(ع)- تیپ ۲۱ امام رضاع) - تیپ ۱۱ امیر المومنین(ع)- تیپ ۵ رمضان

۳- محورهای کرمانشاه:

۳/۱- یگان گیلان غرب (تیپ مسلم ابن عقیل) / ۳/۲- یگان سرپل ذهاب (پادگان ابوزر) / ۳/۳- یگان شهید نجمی (سر پل ذهاب) / ۳/۴- یگان ثلاث باباجانی / ۳/۵- یگان دوآبیاوه / ۳/۶- یگان نوسود / ۳/۷- یگان تازه آباد جوانرود / ۳/۸- یگان روانسر / ۳/۹- یگان نودشه / ۳/۱۰- یگان گامیشان / ۳/۱۱- یگان قصر شیرین (شهرک المهدی) / ۳/۱۲- یگان تنگه باویسی / ۳/۱۳- یگان ازگله / ۳/۱۴- یگان ریجاب / ۳/۱۵- یگان قین سخت / ۳/۱۶- یگان لشکرگاه (پاوه)

۴- محورهای شمال غرب (کردستان و آذربایجان غربی) کردستان:

۴/۱- فرودگاه سنندج / ۴/۲- بیمارستان توحید / ۴/۳- درمانگاه شهید قاضی / ۴/۴- اورژانس بیمارستان الله اکبر مروان
 ۴/۵- اورژانس بیمارستان صلاح الدین بانه / ۴/۶- اورژانس بیمارستان سقز / ۴/۷- اورژانس محور شرق سقز منطقه (بست) هزار کانیان

آذربایجان غربی:
 ۴/۱- اورژانس بیمارستان سردشت / ۴/۲- اورژانس بیمارستان پیرانشهر
 ۴/۳- اورژانس بیمارستان امام خمینی مهاباد/ ۴/۴- اورژانس بیمارستان شهید مطهری ارومیه
 ۴/۵- اورژانس بیمارستان تکاب / ۴/۶- اورژانس بیمارستان بوکان

عملیات های انجام شده اورژانس های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۱ تا سی و یکم شهریور سال ۶۲

۱- محرم

اورژانس های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۲ تا سی و یکم شهریور سال ۶۳

۱- محورهای جنوب	۲- محورهای ایلام:
۲/۱ - اورژانس‌های زیر مجموعه تیپ ۱۱ امیر المومنین(ع) - منطقه پدافندی / ۲/۲ - خط مهران (تپه های رضآباد- شهر مهران) / ۲/۳ - خط کنجان چم (کله قندی)	۲/۴ - خط چنگوله / ۲/۵ - اورژانس مجروحین شهر ایلام
۳- محورهای کرمانشاه	۳/۱ - یگان گیلان غرب (تیپ مسلم ابن عقیل) / ۳/۲ - یگان ریجاب
۳/۳ - یگان سرپل ذهاب(پادگان ابوذر)	۳/۴ - یگان شهید نجمی(سر پل ذهاب) / ۳/۵ - یگان دوآبپاوه
۳/۶ - یگان تازه آباد جوانرود / ۳/۷ - یگان روانسر	۳/۸ - یگان گامیشان
۳/۹ - یگان قصر شیرین (شهرک المهدی) / ۳/۱۰ - یگان لشکرگاه(پاوه)	
۴/۱ - فرودگاه سنندج / ۴/۲ - بیمارستان توحید / ۴/۳ - درمانگاه شهید قاضی	۴/۴ - اورژانس بیمارستان الله اکبر مریوان / ۴/۵ - اورژانس بیمارستان صلاح الدینبانه
۴/۶ - اورژانس بیمارستان سقز / ۴/۷ - اورژانس محور شرق سقز منطقه (بست) هزار کانیان / ۴/۸ - اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات والفجر	ک: ۴: (ل) ۱۷ علی ابن ابیطالب، ۴۱ ثارالله، ل: ۲۵ کربلا، ل: ۲۷ محمدرسول الله، ل: ۳۱ عاشورا، ۵ نصر، ل: ۱۰ سیدالشهداء، تی: ۴۴ قمر، ل: ۱۴ امام حسین(ع)، ل: ۸ نجف، آذربایجان غربی: ۱/۴ - اورژانس بیمارستان سردشت / ۲/۴ - اورژانس بیمارستان پیرانشهر / ۳/۴ - اورژانس بیمارستان امام خمینی مهاباد / ۴/۴ - اورژانس بیمارستان شهید مطهری ارومیه / ۵/۴ - اورژانس بیمارستان تکاب / ۶/۴ - اورژانس بیمارستان بوکان
۷/۱ - اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در والفجر ۲: (تی) ۳۳ المهدی- تیپ ویژه شهدا- ل: ۸ نجف- ل: ۱۴ امام حسین(ع)- تی: ۳۲ انصار الحسین- اورژانس بهداری قرارگاه حمزه سیدالشهدا(ع))	

عملیات‌های انجام شده اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۲ تا سی و یکم شهریور سال ۶۳:

والفجر ۴ - ۲ - خیبر ۳ - عاشورا

اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۳ تا سی و یکم شهریور سال ۶۴

۲- محورهای ایلام:	۲/۱ - اورژانس‌های زیر مجموعه تیپ ۱۱ امیر المومنین(ع) - منطقه پدافندی
	۲/۲ - خط مهران (تپه های رضآباد- شهر مهران)
	۲/۳ - خط کنجان چم (کله قندی) / ۲/۴ - خط چنگوله
	۲/۵ - اورژانس مجروحین شهر ایلام

اورژانس‌های یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات عاشورای میمک:

(تیپ ۱۲ امام رضا(ع) - تیپ زرهی ۲۸ صفر- تیپ ۳۲ انصار الحسین- تیپ ۲۲ نبی اکرم(ص) - لشکر ۵ نصر)

۳- محورهای کرمانشاه:	۳/۱ - یگان گیلان غرب (تیپ مسلم ابن عقیل) - چم امام حسن(ع)
	۳/۲ - تیپ نبی اکرم (ص) ریجاب
	۳/۳ - مرکز بهداری غرب سرپل ذهاب(پادگان ابوذر)
	۳/۴ - مرکز بهداری غرب شهید نجمی(سر پل ذهاب)
	۳/۵ - مرکز بهداری غرب دوآبپاوه
	۳/۶ - تیپ انصار الرسول(ص) تازه آباد
	۳/۷ - تیپ انصار الرسول(ص) روانسر
	۳/۸ - تیپ نبی اکرم (ص) قصر شیرین
	۳/۹ - یگان لشکرگاه(پاوه)

یگان‌های دارای اورژانس در عملیات بدر:

- ۱- لشکر ۸ / ۲ - لشکر ۳ / لشکر ۱۴ / ۴ - لشکر ۲۷ / ۵ - لشکر ۶ / ۵ - لشکر / ۷ - لشکر ۱۷ / ۸ - تیپ ۲۹ نبی اکرم(ص) / ۹ - تیپ ۳۲ انصار / ۱۰ - تیپ ۱۸ غدیر / ۱۱ - تیپ ۱۵ امام حسن (ع) / ۱۳ - تیپ ۲۱ امام رضا(ع) / ۱۳ - تیپ ۴۴ قمر / ۱۴ - تیپ ۳۳ المهدی / ۱۵ - لشکر ۲۱ پیاده حمزه / ۱۶ - لشکر ۵۸ ذوالفقار / ۱۷ - لشکر ۷۷ خراسان / ۱۸ - لشکر ۱۶ زرهی قزوین / ۱۹ - لشکر ۸۴ خرم آباد / ۲۰ - لشکر ۹۲ زرهی / ۲۱ - تیپ ۲۳ نوهده / ۲۲ - تیپ ۵۵ هواپرد / ۲۳ - لشکر ۲۸ سنندج

عملیات‌های انجام شده اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۳ تا سی و یکم شهریور سال ۶۴:

- ۱ - عاشورا(میمک) / ۲ - قدس / ۱ / ۳. ظفر / ۱ / ۴ - قدس / ۲ / ۵ - قدس / ۳ / ۶ - قادر / ۱ / ۷ - قدس / ۴ / ۸ - قدس / ۵ / ۹ - عاشورای ۲ / ۱۰ - عاشورای ۳(مهران) / ۱۱ - چوارتا / ۱۲ - قادر ۲

اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۴ تا سی و یکم شهریور سال ۶۵

۱- محورهای جنوب

۲- محورهای ایلام:

- ۳- محورهای شمال غرب (کردستان و آذربایجان غربی)
کردستان:
۳/۱- فرودگاه سنندج ۳/۲- بیمارستان توحید ۳/۳- درمانگاه شهید قاضی
۳/۴- اورژانس بیمارستان الله اکبر مریوان ۳/۵- اورژانس بیمارستان صلاح الدین بانه
۳/۶- اورژانس بیمارستان سقز ۳/۷- اورژانس محور شرق سقز منطقه (بست) هزار
کانیان ۳/۸- اورژانس تیپ بیت المقدس ۳/۹- اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در
عملیات والفجر ۹:
(تی ۲۹ نبی اکرم-تی ۵۷ ابوالفضل-تی ۱۱۰ شهیدبروجردی-تی ۱۰۵ قدس-تی ۱۵۵ ویژه
شهید) ۶۶۲ بیت المقدس- تیپ ۲۸ زرهی ذوالفقار (

آذربایجان غربی:

- ۴/۱- اورژانس بیمارستان سردشت ۴/۲- اورژانس بیمارستان پیرانشهر ۴/۳- اورژانس بیمارستان امام خمینی مهاباد
۴/۴- اورژانس بیمارستان شهید مطهری ارومیه ۴/۵- اورژانس بیمارستان تکاب ۴/۶- اورژانس بیمارستان بوکان
۴/۷- اورژانس یگان‌های عملیات کربلای ۲:
(ل ۱۰ سیدالشهدا- تی ۱۵۵ ویژه شهید- تی شهدای مکه- تی ۱۰۵ ویژه قدس- تی ۱۲۱ امام رضا - تی ۱۲ قائم- تی ۹ بدر)
۴/۸- اورژانس یگان‌های عملیات قادر:
(ل ۳۱ عاشورا-ل ۱۷ علی ابن ابیطالب- تی ۱۵۵ ویژه شهید-ل ۵ نصر- تی ۱۰۵ قدس- تی ۱۲۱ امام رضا-ل ۸ نجف)
۴/۹- اورژانس تیپ ویژه شهید / ۴/۱۰- اورژانس تیپ مدینه / ۴/۱۱- اورژانس تیپ شهید بروجردی
۴/۱۲- اورژانس بهداری قرارگاه حمزه (بین پیرانشهر و نقده) / ۴/۱۳- اورژانس تیپ مکه
عملیات‌های انجام شده اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۴ تا سی و یکم شهریور سال ۶۵

۱- کربلای ۱ / ۲- والفجر ۹ / ۳- قادر

اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۵ تا سی و یکم شهریور سال ۶۶

۱- محورهای جنوب

۲- محورهای ایلام:

- ۲/۱- اورژانس‌های زیر مجموعه تیپ ۱۱ امیر المومنین (ع) - منطقه پدافندی
۲/۲- خط چنگوله / ۲/۳- اورژانس مجروحین شهر ایلام
۴- محورهای شمال غرب (کردستان و آذربایجان غربی)
کردستان:
۴/۱- فرودگاه سنندج / ۴/۲- بیمارستان توحید ۴/۳- درمانگاه شهید قاضی ۴/۴-
اورژانس بیمارستان الله اکبر مریوان ۴/۵- اورژانس بیمارستان صلاح الدین بانه ۴/۶-
اورژانس بیمارستان سقز / ۴/۷- اورژانس محور شرق سقز منطقه (بست) هزار کانیان
۴/۸- اورژانس تیپ بیت المقدس / ۴/۹- اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات
پدافندی و آفندی (تی ۱۱۰ شهیدبروجردی- تی ۱۰۵ قدس- تی ۱۵۵ ویژه شهید)
۴/۱۰- اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات نصر ۵ و ۷ : (در منطقه غرب
سردشت) (ل ۲۷-ل ۳۱-تی ۱۸-تی ۲۹)
آذربایجان غربی:
۴/۱- اورژانس بیمارستان سردشت / ۴/۲- اورژانس بیمارستان پیرانشهر
۴/۳- اورژانس بیمارستان امام خمینی مهاباد / ۴/۴- اورژانس بیمارستان شهید مطهری
ارومیه) ۴/۵- اورژانس بیمارستان تکاب / ۴/۶- اورژانس بیمارستان بوکان
۴/۷- اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات کربلای ۱۰:
(ل ۲۵ کربلا- ل ۱۱- ل ۱۴- ل ۵ نصر- ل ۴۱- ل ۵۷- ل ۳۳- تی ۳۵- تی ۱۲- تی
۴۸- تی ۶۶- تی ۵۵- تی ۷۵ ظفر- ل ۸- تی مسلم ابن عقیل- تی ۱۱۰ خاتم - تی
۱۵۵ شهید- تی بیت المقدس- ل ۹ بدر)
۴/۸- اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات نصر ۴:
(ل ۱۴- ل ۲۵- ل ۱۰۵- ل ۴۱- ل ۳۳- ل ۱۵۵- ل ۳۲- تی ۱۱- تی ۳۵- تی ۵۹-
تی ۲۸ زرهی ذوالفقار)
۴/۹- اورژانس تیپ ویژه شهید / ۴/۱۰- اورژانس تیپ مدینه ۴/۱۱- اورژانس تیپ شهید
بروجردی ۴/۱۲- اورژانس بهداری قرارگاه حمزه (بین پیرانشهر و نقده) ۴/۱۳- اورژانس
تیپ مکه

۳- محورهای کرمانشاه:

- ۳/۱- یگان گیلان غرب (تیپ مسلم ابن عقیل) - چم امام
حسن (ع)
۳/۲- تیپ نبی اکرم (ص) ریجاب
۳/۳- مرکز بهداری غرب سرپل ذهاب (پادگان ابوذر)
۳/۴- مرکز بهداری غرب شهید نجمی (سرپل ذهاب)
۳/۵- مرکز بهداری غرب دوآب پاوه
۳/۶- تیپ انصار الرسول (ص) تازه آباد
۳/۷- تیپ انصار الرسول (ص) روانسر
۳/۸- تیپ نبی اکرم (ص) قصر شیرین
۳/۹- یگان لشکرگاه (پاوه)

<p>عملیات‌های انجام شده اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۵ تا سی و یکم شهریور سال ۶۶:</p>	
<p>۱- نصر ۴ / ۲- نصر ۵ / ۳- نصر ۷ / ۴- کربلای ۱۰ / ۵- پدافندی و آفندی</p>	
<p>اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۶ تا سی و یکم شهریور سال ۶۷</p>	
<p>محورهای جنوب</p>	<p>محورهای ایلام:</p>
<p>۲/۲- اورژانس زیر مجموعه لشکر ۱۱ امیر المومنین (ع) - منطقه پدافندی</p> <p>۲/۱/۱- خط چنگوله/۲/۲- اورژانس بیمارستان کربلا (دشت مهران)</p>	<p>۳- محورهای کرمانشاه:</p> <p>۳/۱- یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات والفجر ۱۰:</p> <p>قرارگاه فتح (۸ ل - ۱۴ ل - ۱۱ ل - ۸۲ تی - ۹۱ تی - ۴۴ تی - ۱۰۰ انصارالرسول</p> <p>۲ / ۳ - اورژانس لشکرگاه - اورژانس پاره - ارتفاعات بیزه - اورژانس بَمو - اورژانس نوسود - اورژانس بیاره عراق</p>
<p>۴- محورهای شمال غرب (کردستان و آذربایجان غربی) کردستان:</p> <p>۴/۱- فرودگاه سنندج ۴/۱- درمانگاه شهید قاضی/۴/۴- اورژانس بیمارستان سقز</p> <p>۴/۴- اورژانس محور شرق سقز منطقه (بست) هزار کانیان ۴/۵- اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات پدافندی و آفندی (تی-۱۱۰ شهید بروجردی-تی-۱۰۵ قدس- تی ۱۵۵ ویژه شهدا) ۴/۶- اورژانس یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات نصر۸:</p> <p>منطقه بانه (۱۱ ل - ۲۱ ل - ۵۷ ل - ۱۵۵ تی - ۱۲ ل - ۷ ل - ۵۲ قدس- تی - ۳۵ تی - مسلم ابن عقیل) ۴/۷- اورژانس شهید مطهری محور آسوس شیخ محمد - اورژانس شهید ممقانی (ش.م.ر) در ارتفاعات گلناماوت-اورژانس چوارتا-۴/۸- اورژانس بیمارستان الله اکبر مریوان/۴/۹- بیمارستان توحید ۴/۱۰- اورژانس بیمارستان صلاح الدین ایوبی بانه ۴/۱۱- اورژانس تیپ بیت المقدس اورژانس شهید عارفیان (ش . م . ه) ارتفاعات گامو (وابسته به مرکز بهداری غرب) ۴/۱۲- یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات والفجر ۱۰: قرارگاه ثامن الائمه (ل-۷-ل-۲۳-ل-۲۵-ل-۱۹-ل-۱۷-ل-۴۱-تی-۳۹-ل-۹-ل-۵۵-تی-۳۶-تی-۷۵-تی-۲۹)</p> <p>آذربایجان غربی:</p> <p>۴/۱- اورژانس بیمارستان سردشت/۴/۲- اورژانس بیمارستان پیرانشهر</p> <p>۴/۳- اورژانس بیمارستان امام خمینی مهاباد ۴/۴- اورژانس بیمارستان شهید مطهری ارومیه ۴/۵- اورژانس بیمارستان تکاب / ۴/۶- اورژانس بیمارستان بوکان</p> <p>۴/۷- اورژانس تیپ ویژه شهدا / ۴/۸- اورژانس تیپ مدینه</p> <p>۴/۹- اورژانس تیپ شهید بروجردی / ۴/۱۰- اورژانس تیپ مکه</p>	
<p>عملیات‌های انجام شده اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۶ تا سی و یکم شهریور سال ۶۷:</p>	
<p>۱- ولفجر ۱۰ ۲- نصر ۸</p>	
<p>اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۵۹ تا سی و یکم شهریور سال ۶۰</p>	
<p>بهداری ارتش در عملیات پدافندی قصرشیرین - پدافندی خرمشهر - پدافندی سوسنگرد - ایستگاه حسینییه - کرخه شوش - میمک و مهران - سومار - پای پل کرخه (پل نادری) - آفندی شمال آبادان - تپه چشمه - آزادسازی سوسنگرد - آفندی عاشورا - پدافندی قوچ سلطان - آفندی کلینه و سیدصادق - آفندی تنگه حاجیان - آفندی نصر - آفندی ضربت ذوالفقار - آفندی توکل - آفندی رقیبیه - آفندی چغالوند - آفندی هندلی - تپه چشمه ای ۱ - آفندی بازی دراز - آفندی الله اکبر - آفندی قوچ سلطان - آفندی فرمانده کل قوا - آفندی طراح - عملیات آفندی شهید مدنی</p>	
<p>اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۰ تا سی و یکم شهریور سال ۶۱</p>	
<p>بهداری قرارگاه کربلا</p>	
<p>اورژانس‌های دفاع مقدس از یکم مهرماه سال ۶۳ تا سی و یکم شهریور سال ۶۴</p>	
<p>بهداری ارتش در عملیات بدر</p>	

منابع

1. Sanei M. Health in war. Research Institute of Sacred Defense Sciences and Education [Persian]
2. Tahmasebipour A H. The evolution of field hospitals in the imposed war. Quarterly Journal of Sacred Defense Studies. Negin Iran. 2013;Year 12, Issue 45
3. Giannou C, Baldan M. War surgery, vol 1.
4. Korver AJ. Outcome of war-injured patients treated at first aid posts of the International Committee of the Red Cross. Injury. 1994;25(1):25-30. doi:10.1016/0020-1383(94)90180-5
5. Coupland RM, Molde J, Navein J. Care in the Field for Victims of Weapons of War: A Report from the Workshop Organized by the ICRC on Pre-Hospital Care for War and Mine-Injured. Geneva: ICRC; 2001
6. Giannou C, Bernes E. First Aid in Armed Conflicts and Other Situations of Violence. Geneva: ICRC; 2006.